

ภาคเกษตร: เสาหลักที่ถูกมองข้ามของเศรษฐกิจไทย

“ภาคเกษตรไม่เพียงสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นเสาหลักที่ช่วยรักษาเสถียรภาพของเศรษฐกิจในช่วงที่เกิดวิกฤต”

แม้ภาคเกษตรของไทยจะถูกมองว่ามีบทบาทรองเมื่อเทียบกับภาคอุตสาหกรรมและบริการในแง่ของการสร้าง GDP แต่ในความเป็นจริง ภาคเกษตรถือเป็นกลไกสำคัญในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เศรษฐกิจเผชิญวิกฤต ด้วยความสามารถในการรองรับแรงงานที่ได้รับผลกระทบจากการลดการจ้างงานในภาคส่วนอื่น ๆ ภาคเกษตรจึงช่วยลดความเปราะบางทางเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ ภาคเกษตรยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนชุมชนชนบทให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในยามที่เศรษฐกิจไม่แน่นอน ซึ่งทำให้ภาคเกษตรกลายเป็นเสาหลักที่ขาดไม่ได้ของเศรษฐกิจไทย

ภาคเกษตร: ตาข่ายนิรภัยทางเศรษฐกิจ

ภาคเกษตรของไทยได้แสดงบทบาทสำคัญในฐานะ “ตาข่ายนิรภัยทางเศรษฐกิจ” มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เศรษฐกิจชะลอตัวหรือเผชิญวิกฤต ข้อมูลในแผนภูมิที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ผกผันอย่างชัดเจนระหว่างการเติบโตของ GDP และการจ้างงานในภาคเกษตรในช่วงระยะเวลา 31 ปี ตั้งแต่ปี 1993 ถึง 2024 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนถึงความสามารถ

ของภาคเกษตรในการรองรับแรงงานที่ได้รับผลกระทบจากการลดการจ้างงานในภาคส่วนอื่น ๆ

ในช่วงวิกฤตการเงินเอเชียปลายทศวรรษ 1990 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ลดลงอย่างชัดเจนถึง -0.5 ซึ่งสะท้อนถึงการเพิ่มขึ้นของแรงงานในภาคเกษตรที่เข้ามารองรับแรงงานจากภาคอุตสาหกรรมที่ถูกปลดออก การกลับไปสู่การเกษตรของแรงงานในชนบทเหล่านี้ช่วยลดผลกระทบจากปัญหาการว่างงานในเมืองอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้ชุมชนชนบทสามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ แม้ในภาวะที่เศรษฐกิจตกต่ำ

ลักษณะเดียวกันนี้เกิดขึ้นในช่วงวิกฤตการเงินโลกปี 2008 เมื่อแรงงานจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบจากการหดตัวของภาคการผลิตและบริการในเมืองได้หันกลับไปสู่ภาคเกษตรเช่นกัน ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยลดแรงกดดันด้านการจ้างงานในระบบเศรษฐกิจ แต่ยังช่วยสร้างความมั่นคงในระดับครอบครัวและชุมชน ทำให้สังคมโดยรวมไม่เผชิญกับภาวะความตึงเครียดทางเศรษฐกิจมากเกินไป

ในทางกลับกัน เมื่อเศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัวและอุตสาหกรรมต่าง ๆ ขยายกำลังการผลิต แรงงานที่เคยพึ่งพาภาคเกษตรก็จะหันกลับไปหางานในภาคส่วนอื่น ๆ ส่งผลให้

ความสัมพันธ์ผกผันระหว่าง GDP และการจ้างงานในภาคเกษตรค่อย ๆ ลดลง

ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของภาคเกษตรในฐานะกลไกรองรับแรงงาน และทำหน้าที่เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญของเศรษฐกิจและสังคมไทยในช่วงเวลาวิกฤต ความสามารถของภาคเกษตรในการดูดซับแรงงานได้อย่างรวดเร็วในช่วงเศรษฐกิจถดถอย และการปรับตัวเพื่อลดบทบาทด้านการจ้างงานเมื่อเศรษฐกิจกลับมาฟื้นตัว เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนถึงบทบาทสำคัญของภาคเกษตรในฐานะเสาหลักที่ช่วยสร้างเสถียรภาพทั้งในระดับครัวเรือนและระดับประเทศ

Chart 1: 5-years rolling Correlation Coefficient between GDP and Employment in Agricultural Sector (1993Q1 – 2024Q3)

Source: Authors' Calculation.

ภาคเกษตรไม่ได้เพียงแต่ช่วยลดผลกระทบทางเศรษฐกิจในช่วงวิกฤตเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกที่ช่วยรักษาความมั่นคงทางสังคมและป้องกันไม่ให้ความตึงเครียดลุกลามในระดับที่อาจสร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจโดยรวม การที่ภาคเกษตรยังคงสามารถรักษาบทบาทนี้ไว้ได้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจไทยในระยะยาว

ผู้นำด้านการส่งออกสินค้าเกษตรในระดับโลก

ประเทศไทยได้สร้างชื่อเสียงในฐานะประเทศผู้ผลิตสินค้าเกษตรรายใหญ่ของโลก ด้วยการครองตำแหน่งผู้นำอันดับหนึ่งในอาเซียนและอันดับแปดของโลกในปี 2024 โดยรายได้จากการส่งออกสินค้าเกษตรในช่วงแปดเดือนแรกของปีสูงถึง 711 พันล้านบาท ผลิตภัณฑ์หลักที่ขับเคลื่อนการส่งออก ได้แก่ ผลไม้ ข้าว และยางพารา ซึ่งถือเป็นกระดูกสันหลังของเศรษฐกิจเกษตร แต่ละ

ผลิตภัณฑ์ยังมีบทบาทสำคัญในตลาดโลกและเผชิญความท้าทายที่แตกต่างกัน

ผลไม้: ดาวรุ่งแห่งการส่งออก

ผลไม้ไทย เช่น ทุเรียน มังคุด และมะม่วง ได้ก้าวขึ้นเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญที่สุดของภาคเกษตรกรรม จากเดิมที่มีสัดส่วนเพียง 4.7% ของมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรในปี 2013 เพิ่มขึ้นเป็น 25% ในปี 2024 โดยแชงหน่ายางพาราเป็นสินค้าส่งออกอันดับหนึ่ง การเติบโตนี้เกิดจากอุปสงค์ที่เพิ่มขึ้นจากประเทศจีน ซึ่งเป็นตลาดใหญ่ที่ให้ความสำคัญกับรสชาติและคุณภาพของผลไม้ไทย นอกจากนี้ ความสามารถในการผลิตตลอดทั้งปีช่วยให้การส่งออกมีความต่อเนื่องและทำให้ไทยมีบทบาทสำคัญในตลาดโลก

ข้าว: คุณภาพที่มากกว่าปริมาณ

ไทยยังคงรักษาตำแหน่งผู้ส่งออกข้าวคุณภาพสูงระดับโลก แม้จะเป็นผู้ส่งออกอันดับสองรองจากอินเดีย โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล ภาคส่วนนี้ไม่เพียงแต่ช่วยเหลือเกษตรกรหลายล้านคนเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนอุตสาหกรรมปลายน้ำ เช่น การสีข้าว การแปรรูปอาหาร และการผลิตเส้นก๋วยเตี๋ยว อย่างไรก็ตาม คู่แข่งอย่างเวียดนามใช้กลยุทธ์ต้นทุนต่ำเพื่อเพิ่มส่วนแบ่งตลาด ทำให้ประเทศไทยต้องมุ่งเน้นที่การนวัตกรรมและการสร้างแบรนด์เพื่อรักษาความได้เปรียบ

ยาง: จากผู้นำตลาดสู่ความท้าทายใหม่

ยางพาราเคยเป็นสินค้าส่งออกทางการเกษตรอันดับหนึ่งของไทย แต่ปัจจุบันมีแนวโน้มลดลง โดยสัดส่วนการส่งออกยาลดลงจาก 36.3% ในปี 2013 เหลือเพียง 16.4% ในปี 2024 การลดลงนี้เกิดจากการขยายการผลิตยางในประเทศอื่น ๆ เช่น แอฟริกา เวียดนาม และกัมพูชา รวมถึงการที่จีนซึ่งเคยเป็นผู้นำเข้ารายใหญ่ของไทยได้ขยายกำลังการผลิตในประเทศ แม้จะเผชิญความท้าทาย แต่ไทยยังคงเป็นผู้ผลิตยางรายใหญ่ที่สุดของโลก ด้วยจุดแข็งด้านคุณภาพและมาตรฐานการจัดการห่วงโซ่อุปทาน

การรับมือภัยคุกคามต่อความมั่นคงทางเกษตร

สภาพอากาศและโครงสร้างพื้นฐาน: ความท้าทายที่ต้องเร่งแก้ไข

ภาคเกษตรไทยเผชิญกับความท้าทายรอบด้านที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและความยั่งยืนของระบบเกษตรกรรมในระยะยาว หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่เกษตรกรต้องรับมือคือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อฤดูกาลเพาะปลูกและผลผลิตในทุกภูมิภาคของประเทศ ปรากฏการณ์เอลนีโญและลานีญาได้สร้างความไม่แน่นอนให้กับปริมาณน้ำฝนและรูปแบบสภาพอากาศ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือเหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ในจังหวัดเชียงรายเมื่อไม่นานมานี้ ซึ่งทำลายพื้นที่เกษตรกรรมกว่า 200,000 ไร่ ส่งผลให้พืชผลเสียหายจำนวนมาก เกษตรกรในพื้นที่ต้องเผชิญกับความสูญเสียรายได้อย่างหนัก และต้องใช้เวลาในการฟื้นฟูพื้นที่เพาะปลูก

นอกจากนี้ ภาวะแห้งแล้งจากปริมาณน้ำฝนที่ไม่สม่ำเสมอและไม่เพียงพอยังสร้างปัญหาต่อเนื่องในหลายพื้นที่ การปลูกพืชในพื้นที่ที่ไม่ได้อยู่ในเขตชลประทานกลายเป็นความเสี่ยงสูง เนื่องจากเกษตรกรกว่า 150 ล้านไร่ยังต้องพึ่งพาน้ำฝนที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ ส่งผลให้ผลผลิตไม่สม่ำเสมอและต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น

ความท้าทายด้านโครงสร้างพื้นฐานการจัดการน้ำ แม้ว่าประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านชลประทานในบางพื้นที่ แต่ยังมีข้อจำกัดสำคัญ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทนอกเขตชลประทานอย่างเป็นทางการ รัฐบาลได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการขยายพื้นที่ชลประทานอีก 60 ล้านไร่ภายในปี 2037 แต่ความคืบหน้าของโครงการยังคงช้า และยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรได้อย่างทั่วถึง

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำกลายเป็นหัวใจสำคัญที่ต้องพัฒนา เกษตรกรจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำที่มั่นคงและเทคโนโลยีที่สามารถช่วยบริหารน้ำในพื้นที่เพาะปลูกให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เช่น การนำระบบชลประทานอัจฉริยะหรือเทคโนโลยีการเกษตรที่ช่วยลดการใช้น้ำโดยไม่ลดคุณภาพผลผลิต

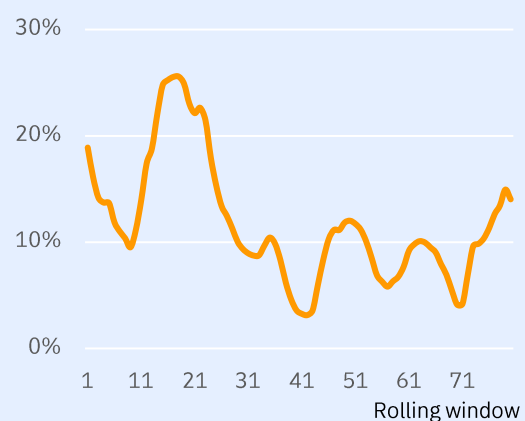
การบริหารจัดการอัตราแลกเปลี่ยนและพลวัตทางการค้า

ความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนกลายเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่เพิ่มความซับซ้อนให้กับภาคเกษตรกรรมไทย ข้อมูลในแผนภูมิที่ 2 ชี้ให้เห็นถึงความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทต่อดอลลาร์สหรัฐในช่วง 5 ปี ตั้งแต่ไตรมาสที่ 1 ปี 2543 ถึงไตรมาสที่ 3 ปี 2567 โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตการเงินโลกปี 2551 ที่ระดับความ

ผันผวนพุ่งสูงถึงร้อยละ 25 การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้สะท้อนถึงความไม่แน่นอนในตลาดการเงินโลก ซึ่งส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อความสามารถในการแข่งขันของสินค้าเกษตรในตลาดโลก

เมื่อค่าเงินบาทแข็งค่า ราคาสินค้าเกษตรส่งออกของไทยจะสูงขึ้น ทำให้ความสามารถในการแข่งขันลดลง ในทางกลับกัน เมื่อค่าเงินบาทอ่อนค่า ต้นทุนการนำเข้าปัจจัยการผลิตสำคัญ เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ และเครื่องจักรกลการเกษตร จะเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลกระทบอย่างมากต่อเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่มีอัตรากำไรจำกัด ความผันผวนดังกล่าวส่งผลให้เกษตรกรต้องเผชิญกับความท้าทายทั้งด้านรายได้และต้นทุนการผลิต

Chart 2: 5-Year Rolling of THB/USD Volatility (2000Q1 – 2024Q3)

Source: Authors' Calculation.

ในด้านการค้าระหว่างประเทศ การลงนามข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) กับสมาคมการค้าเสรีแห่งยุโรป (EFTA) ซึ่งประกอบด้วยสวิตเซอร์แลนด์ ลิกเตนสไตน์ ไอร์แลนด์ และนอร์เวย์ เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่เปิดโอกาสใหม่ให้กับสินค้าเกษตรไทย ข้อตกลงนี้คาดว่าจะช่วยเพิ่ม GDP ของประเทศได้ร้อยละ 0.179 ต่อปี เนื่องจากการเข้าถึงตลาดที่มีกำลังซื้อสูง อย่างไรก็ตาม การลดภาษีนำเข้าภายใต้ข้อตกลงนี้ยังเปิดโอกาสให้สินค้าเกษตรจากต่างประเทศ โดยเฉพาะในกลุ่มอาหารแปรรูปและสินค้าเกษตรมูลค่าสูง เข้ามาแข่งขันในตลาดไทยมากขึ้น

ประเทศไทยจำเป็นต้องมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตรส่งออก โดยการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาเสริมความสามารถในการผลิต การพัฒนาแบรนด์สินค้าให้เป็นที่รู้จักในตลาดโลก และการขยายตลาดส่งออกไปยัง

ภูมิภาคที่มีความต้องการสูง จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของภาคเกษตรกรรมไทยในระยะยาว

การบริหารจัดการอัตราแลกเปลี่ยนอย่างมีประสิทธิภาพ และการวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อตอบสนองต่อข้อตกของการค้า จะเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของภาคเกษตรไทย ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก

การปฏิรูปภาคเกษตรเพื่ออนาคต

ภาคเกษตรจำเป็นต้องปรับตัวทั้งต่อแนวโน้มระดับโลก และความท้าทายภายในประเทศ เพื่อรักษาขีดความสามารถในการแข่งขัน โครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ถือเป็นโครงการที่ผลักดันให้ไทยก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางด้านการเกษตรระดับโลก โดยมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การยกระดับเทคโนโลยี และการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ การพัฒนาระบบโลจิสติกส์สมัยใหม่ การส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา และการยกระดับทักษะแรงงานเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้ การลงทุนด้านเทคโนโลยี อาทิ เกษตรกรรมแม่นยำและระบบชลประทานอัจฉริยะ สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้อย่างมีนัยสำคัญ รวมทั้งการส่งเสริมแนวทางการเกษตรที่ยั่งยืนและการกระจายตลาดส่งออกจะช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับภาค

เกษตร ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของโลก

การสืบสานมรดกภาคเกษตรไทย

ภาคการเกษตรของไทยไม่ใช่แค่มีบทบาทสนับสนุน GDP เท่านั้น แต่ยังเป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงด้านอาหารของประเทศ และเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตประชากรหลายล้านคน นอกจากนี้ ยังมีส่วนช่วยในการสนับสนุนการดำรงชีพในชนบท สร้างรายได้จากการส่งออก และทำหน้าที่เป็นเสาหลักที่ช่วยรักษาเสถียรภาพของเศรษฐกิจในช่วงที่เกิดวิกฤต

หากสามารถจัดการกับจุดอ่อนและใช้ประโยชน์จากโอกาสต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ภาคเกษตรกรรมของไทยจะยังคงเติบโตอย่างยั่งยืนต่อไป พร้อมทั้งสร้างความเป็นผู้นำระดับโลกในการผลิตและการค้าสินค้าเกษตรในอนาคต

Kusuma Thanavong

Kusuma.Thanavong@bangkokbank.com

Thanachot Nontakatrakool

Thanachot.Nontakatrakool@bangkokbank.com

Strategic Outlook and
Transformation Management
Office of the President